

49 . Capidava | Comuna: Topalu | Județ: Constanța | Punct: Cetate | Anul: 2006

Anul: 2006

Cod RAN: 63063.01

Perioade: Antichitate, Evul Mediu

Epoci: Epoca romană timpurie, Epoca romană târzie, Epoca medievală timpurie

Tipuri sit: amenajare/construcție

Categorii sit: Apărare (construcții defensive), Domestic

Autori: Corneliu Beldiman, Diana Maria Sztancs

Instituții: Universitatea Creștină "Dimitrie Cantemir", București, Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu

Raport

Industria materiilor dure animale

Cercetările arheologice sistematice desfășurate în binecunoscutul sit pluristratificat de la Capidava în perioada 1955-2006 au prilejuit acumularea unei imense cantități de materiale arheologice, între care o bogată colecție de artefacte din materii dure animale (os, corn etc.)¹, ca și loturi de materiale osteologice, provenind de la mamifere, păsări, pești, moluște, gasteropode etc. Acestea din urmă au făcut obiectul mai multor rapoarte și studii, elaborate de-a lungul timpului de dr. Sergiu Haimovici (& colaboratorii) și dr. Erika Gál². În anul 2000, regretatul prof. univ. dr. Radu Florescu ne-a propus realizarea analizei sistematice a industriei materiilor dure animale (IMDA) în proveniență de la Capidava. Din motive în afara voinței noastre, demersul a rămas în stadiul de deziderat până în 2005 când, în contextul reorganizării activității șantierului, al reconfigurării strategiei de cercetare a fost semnat un protocol de colaborare interinstituțională între FIB și UCDC, în baza căruia conf. dr. Ioan Carol Opriș, responsabil științific, a dat curs vechii inițiative a prof. Florescu, încredințându-ne spre studiu descoperirile campaniilor anuale, începând cu 2005, ca și un prim lot, consistent, format din artefacte descoperite (grosso modo) între anii 1955 și 2003. Cu acest prilej exprimăm, încă o dată, mulțumirile noastre conf. dr. Ioan Carol Opriș pentru colaborarea oferită.

Abordarea sistematică exhaustivă a IMDA de la Capidava, în conformitate cu metodologia actuală, constituie o premieră pentru arheologia mileniului I e.n. la Dunărea de Jos. Studiul acestui gen de industrie păstrează încă, în România, aspectul unor demersuri sporadice pentru epoca romană, romană târzie, romano-bizantină și medio-bizantină. Analizele de acest gen se dovedesc, în aceste condiții, actuale și necesare; ele aduc în circuitul științific seturi de date importante, ignorate sau subexploatate, care: jalonează câmpul metodologic al domeniului, oferind exemple de studiu; îmbogățesc cunoașterea tabloului complex al vieții diverselor comunități în sec. al II-lea - al XI-lea; deschid perspectiva unor cercetări detaliate, cu debușeu spre orizontul economic (producție domestică și artizanală de bunuri din MDA, ocupații în care IMDA se inserează ca o componentă importantă, relații de schimb etc.), tehnologic (aplicarea diverselor procedee de fabricare și de utilizare), al obiceiurilor de port, al utilizării podoabelor, al aspectelor vieții religioase etc. Între obiectivele studiului sistematic al IMDA de la Capidava putem aminti, de pe acum: elaborarea rapoartelor de analiză pentru loturile din campaniile anuale; identificarea și inventarierea loturilor IMDA provenind din săpăturile vechi și recente (1924-1949, eventual; 1955-2005), aflate în diverse colecții (baza arheologică de la Capidava, MINAC, MA Mangalia, MNIR, IAB etc.); studiul sistematic pe epoci, sectoare și obiective (epoca romană, romană târzie, romano-bizantină și medio-bizantină); constituirea bazelor de date și arhivei imagistice digitale; elaborarea unor articole, studii, cataloage digitale sau în format clasic, capitole de monografii, monografii ș.a.

Prezentul raport face cunoscute, pe scurt, evaluările reieșite din analiza (aflată în curs) a Lotului I, compus din artefacte IMDA descoperite în perioada 1955-2003, precum și rezultatele studiului Lotului II, format din piese provenind din cercetările derulate în 2006 sub conducerea conf. dr. Ioan Carol Opriș în Sectorul VI intra muros, S 1, carourile Ș-T 71-72.

Lotul IMDA Capidava I.

Este compus din 331 piese, în imensa lor majoritate inedite, recuperate (grosso modo) între anii 1955 și 2003 din complexe de epocă medio-bizantină (bordeie, gropi), datate în sec. al IX-lea - al XI-lea, situate în sectoarele intra muros. Coordonatele contextului descoperirii pentru fiecare artefact sunt în curs de procesare, verificare, corelare și integrare în sistemul de evidență actual al șantierului. Lotul încredințat nouă spre studiu în decembrie 2005 s-a constituit, aparent, în urma unei selecții; lipsesc unele piese de epocă medio-bizantină, publicate sau inedite (desenate), ca și piesele de epocă romană târzie și romano-bizantină.

Repertoriul descoperirilor din anii 1955-2003 este în curs de elaborare, astfel că pieselor analizate nu li se pot atribui, deocamdată, numere de catalog definitive; ele se identifică pe baza numărului de inventar de șantier.

Speciile care au livrat materia primă pentru artefactele supuse analizei sunt: mamiferele domestice (vite, *Bos taurus*) și mici (ovicaprine, *Ovis aries*/*Capra hircus*), care domină în mod absolut; mamiferele sălbatice (cervide: cerb (*Cervus elaphus*) - frecvent, căprior (*Capreolus capreolus*) - rar); păsările domestice/sălbatice (gâsca, pelicanul). Precizări suplimentare vor aduce, în acest sens, viitoarele diagnoze arheozoologice.

Structura tipologică a lotului nu este prea variată, acest fapt constituind o caracteristică a descoperirilor epocii. Tipologia elaborată pe baza analizei descoperirilor preistorice³ funcționează parțial pentru ordonarea materialelor databile în mileniul I e.n. Categoriile tipologice reprezentate sunt: Categoria I Unelte: Grupa I Vârfuri de os și corn (238); Categoria IV Elemente receptoare: Grupa IV A Mânere de os și corn (2); Grupa IV D Tub de os (1); Fusaiolă de corn (1); Răsucitor de frânghii (13); Oase lungi perforate (probabil jujeu) (3); Categoria V Diverse: Grupa V A Piese tehnice: 1 Eboșe; 2 Materii prime; 3 Deșeuri (76).

Grupa I (Vârfuri) este cel mai bine reprezentată, fiind formată din 238 piese, cu o gamă relativ diversificată de tipuri. Dintre acestea, 6 sunt vârfuri de corn de cerb (pe segmente mezio-distale de raze, realizate prin despicare, fracturare oblică/transversală, cioplire, ascuțite prin cioplire, 3 dintre ele prezentând perforații proximale, N = 6), iar 232 sunt vârfuri de os. Acestea din urmă constituie un lot consistent, cu potențial expresiv în plan tehnologic, primul de acest gen analizat sistematic în mediul de cercetare de la noi, prin aplicarea canoanelor metodologice actuale ale domeniului. Tipurile identificate sunt: Grupa I A Vârfuri: Vârf pe tibia proximală (piese finite, în etapa debitaajului, fracturate prin folosire) - majoritatea pieselor care compun efectivul grupei vârfurilor; vârf pe fragment diafizar de os lung fasonat distal (I A1); vârf pe metapod de ovicaprine (I A6); vârf pe ulna (I A10); vârf pe segment de rază de corn de cerb (I A22); vârf pe fibula (I A23); ca tipuri absente în lista tipologică elaborată în 1999 și utilizată până în prezent menționăm: vârf pe segment de rază de corn de cerb perforat proximal; vârf pe femur; vârf pe os lung de pasăre acvatică.

Grupa IV include: A Mânere de corn de cerb cilindric; Grupa IV include: D Tub de os lung de pasăre acvatică (gâsca, pelican).

Ca tipuri absente în lista tipologică elaborată și utilizată până în prezent menționăm: fusaiolă de corn de cerb; piese perforate distal, realizate pe tibia de vită și metapodii de ovicaprine (greutăți fixate la gâtul câinilor - jujeu?); piese perforate distal, realizate pe segmente de raze de corn de cerb (răsucitoare de frânghii?).

Grupa tipologică majoritară (I A Vârfuri) a prilejuit efectuarea unor importante și interesante observații legate de fabricare și utilizare prin analiza cu mijloace optice (lupă; microscop optic, mărituri x2 - x30) a urmelor specifice. Trebuie remarcată aici incidența majoră a utilajului metalic de transformare în procesarea MDA (topor, cuțit, vârfuri diverse, ferăstrău, toate de fier), recurgerea la o cinematică tehnologică având grad redus de variabilitate și, drept consecință, gama aproape standardizată a urmelor debitaajului și fasonării. Astfel, opțiunile tehnologice de transformare a suportului anatomic înregistrează, în etapa debitaajului, recurgerea la operații elementare, precum despicare, fracturare oblică/transversală, cioplire; fasonarea se realizează prin cioplire, amenajarea unor striuri transversale și axiale/oblice paralele prin tăiere/gravare transversală superficială pentru evitarea aderenței materiei prime prelucrate la partea activă (distală) a vârfului (posibil însă a fi și decor), raclaj axial, tăiere transversală, perforare transversală. Două piese au partea proximală modelată prin sculptare (vârfuri pe segment de rază de corn de cerb cu perforație proximală). Utilizarea vârfurilor se leagă de: procesarea (perforarea în vederea coaserii) pieilor de animale

(bovine, ovicaprine) pentru confecționarea pieselor de îmbrăcăminte, a încălțămintei, a pieselor de echipament diverse (curele etc.); realizarea împletiturilor din fibre vegetale și/sau animale. Se documentează, astfel, atât activitatea intensă de creștere a cornutelor mari (vite, *Bos taurus*) și mici (ovicaprine, *Ovis aries*/*Capra hircus*), cât și, în subsidiar, prelucrarea continuă a produselor secundare (oase, piele, lână) în cadrul unei activități meșteșugărești cu specific domestic.

Grupa IV A Mâner pe segment de ax de corn de cerb; Mâner pe segment de rază de corn de cerb; Grupa IV D Tub de os lung de pasăre acvatică (gâscă, pelican). Aceste artefacte se fabricau prin fracturare oblică/transversală, cioplire/raclaj axial pentru înlăturarea perlurii și perforare transversală la partea distală prin rotația alternativă sau rapidă a unui vârf metalic (cuțit, perforator). Tubul de os prezintă la una dintre extremități urme de tăiere transversală (posibil matrice pentru extragerea inelelor/mărgelilor?).

Ca tipuri absente în lista tipologică elaborată și utilizată până în prezent menționăm: fusaiolă de corn de cerb; piese perforate distal, realizate pe tibia de vită (piesă neilustrată) și metapodii de ovicaprine (greutăți fixate la gâtul câinilor - jujeu?); piese perforate distal, realizate pe segmente de raze de corn de cerb (răsucitoare de frânghii?).

Reține atenția fusaiola tronconică modelată prin fasonarea integrală (cioplire, raclaj) a unui segment bazal de ax de corn de cerb; aflată în stare de conservare excepțională, ea prezintă o perforație circulară în plan și cilindrică în profil, amplasată central, realizată foarte precis. Greutățile perforate pentru gâtul câinilor (jujeu?) sunt confecționate din oase lungi de vită (tibia) și ovicaprine (metapodii). Debitajul recurge la fracturare oblică/transversală, cioplire, iar fasonarea urmărește perforarea transversală prin rotația alternativă a unui vârf metalic (de cuțit) și alezare.

Categoria V Diverse include: Grupa V A Piese tehnice: 1 Eboșe (plăcuță de os; plachete de corn de cerb - compacta); 2 Materii prime: segmente de ax cu urme de tăiere transversală cu ferăstrăul - neilustrate; raze de corn de cerb, de vită și de ovicaprine detașate de pe ax, respectiv craniu prin fracturare oblică/transversală, cioplire sau tăiere transversală cu ferăstrăul; 3 Deșeuri: partea distală a razelor de corn de cerb, detașate prin tăiere transversală cu ferăstrăul, cioplire, fracturare oblică/transversală.

Ansamblul artefactelor analizate dovedește o relativ intensă activitate de procesare a MDA, probabil în mediul domestic, cu preponderența vârfurilor realizate pe oase lungi provenind de la specii domestice (ovicaprine) și predilecția pentru vârfurile pe tibia proximală de ovicaprine; amploarea concluziile este grevată, deocamdată, de operarea selecției în constituirea lotului care ne-a fost pus la dispoziție.

Lotul IMDA Capidava II.

Provine din cercetările efectuate în campania 2006 sub conducerea conf. dr. Ioan Carol Opreș în Sectorul VI intra muros, S 1, carourile Ș-T 71-724. Piesele au fost recuperate, aproape integral, din complexe sau contexte secundare aparținând stratului de epocă medio-bizantină (sec. IX - XI), de la adâncimi cuprinse între 1,10 și 1,20 m; un fragment de ac de păr de os, recuperat lângă Pila F este databil în cursul epocii romane (sec. al II-lea - al III-lea), fiind prezent probabil în stratul medio-bizantin.

Efectivul care ne-a fost pus la dispoziție este redus, însumând 8 piese. Acestea au fost individualizate prin indicativele provizorii CPD 1-8 - Lotul II. Pentru coordonatele relative la contextul descoperirii, descriere, morfometrie vezi repertoriul. Alături de aceste artefacte au fost recuperate mai multe piese anatomice (oase lungi și plate de vită și ovicaprine; os de somn) prezentând urme de dezmembrare/deposare (urme de impact ale tăișului toporului sau cuțitului; urme de tăiere/detașare a tendoanelor și a țesutului muscular; perforații pentru extragerea măduvei etc.). Aceste piese au fost reținute pentru alcătuirea unui referențial al traseologiei specifice utilizării instrumentelor metalice de procesare a carcaselor.

Speciile de la care provin materiile prime utilizate pentru confecționarea artefactelor descoperite în campania 2006 sunt: mamiferele (cornutele) domestice mici (ovicaprine, *Ovis aries*/*Capra hircus*); mamiferele sălbatice (cervide: cerb); păsările domestice/sălbatice (gâsca, pelicanul). Precizări suplimentare vor aduce, în acest sens, viitoarele diagnoze arheozoologice.

Structura tipologică include următoarele categorii, grupe și tipuri: Categoria I Unelte: Grupa I Vârfuri de os și corn; vârf pe fragment de os lung fasonat distal (I A1); vârf pe metapod distal de ovicaprine (I A6 a);

vârf pe tibia proximală de ovicaprine. Între piesele absente în lista tipologică elaborată în 1999 menționăm: vârf pe tibia de pasăre acvatică; Categoria III Piese de port/Podoabe: ac de păr de os; Categoria V Diverse: Grupa A Piese tehnice: materii prime - rază de corn de cerb. Între piesele absente în lista tipologică elaborată în 1999 menționăm: metapod de ovicaprine cu perforație triplă (greutate pentru gâtul câinelui - jujeu?).

Grupa I (Vârfuri de os) este formată din 5 piese, toate realizate pe fragmente și segmente de oase lungi de ovicaprine (metapodii, tibia). Ca și în cazul Lotului IMDA Capidava I, remarcăm incidența majoră a utilajului metalic de transformare în procesarea MDA (topor, cuțit, vârfuri diverse, ferăstrău, toate de fier), recurgerea la o cinematică tehnologică având grad redus de variabilitate și gama aproape standardizată a urmelor debitajului și fasonării. Astfel, opțiunile tehnologice de transformare a suportului anatomic înregistrează, în etapa debitajului, recurgerea la operații elementare, precum despicarea, cioplirea, fracturarea oblică/transversală; fasonarea se realizează distal prin cioplire și raclaj axial. Utilizarea vârfurilor se leagă de procesarea (perforarea în vederea coaserii) pieilor de animale (bovine, ovicaprine) pentru confecționarea pieselor de îmbrăcăminte, a încălțăminte, a pieselor de echipament diverse (curele etc.); realizarea împletiturilor din fibre vegetale și/sau animale.

Categoria III: Piese de port/podoabă este reprezentată prin fragmentul mezial al unui ac de păr de os, fasonat integral prin cioplire și raclaj axial, specific epocii romane (sec. II-III).

În categoria pieselor absente în repertoriul tipologic al IMDA elaborat în 1999 se numără un metapod de ovicaprin, perforat axial și oblic la extremitatea proximală, cu rol funcțional probabil de greutate pentru gâtul câinelui (jujeu?).

Din Categoria V: Diverse, Grupa A: Piese tehnice - Materii prime face parte segmentul proximal-distal al unei raze de corn de cerb; detașarea acestuia s-a realizat prin despicare, cioplire, fracturare oblică/transversală.

Analiza pieselor IMDA din situl de la Capidava, inițiată recent și ale cărei prime rezultate sunt prezentate cu prilejul de față, contribuie cu date importante la cunoașterea specificului tipologic și al procesării MDA la Dunărea de Jos în sec. II - XI, ca și, în ultimă instanță, la perceperea modului specific al inserției artefactelor din MDA în sfera diverselor activități de natură social-economică.

CPD 1 - Lotul II - 2006 S 1 Carou Ș 71 -1,10 m. Vârf pe fragment de os lung fasonat distal (I A1); piesă întreagă; debitaj prin percuție directă/despicare, fasonare prin raclaj axial; tocire, lustru produse prin utilizare; rol funcțional probabil: perforarea pieilor; L tot. 71; CD 9; LPA 6.

CPD 2 - Lotul II - 2006 S 1 Carou Carou Ș 71 -1,10 m. Vârf pe metapod distal de ovicaprine (I A6 a); piesă întreagă; debitaj prin percuție directă/despicare, fasonare prin cioplire și raclaj axial; tocire, lustru produse prin utilizare; rol funcțional probabil: perforarea pieilor; L tot. 96; CD 6,5; LPA 60.

CPD 3 - Lotul II - 2006 S 1 Carou Ș 71 -1,10 m. Vârf pe metapod distal de ovicaprine (I A6 a); piesă fragmentară, fracturată recent; debitaj prin percuție directă/despicare; fasonare prin cioplire și raclaj axial; tocire, lustru superficiale produse prin utilizare; rol funcțional probabil: perforarea pieilor; L 93.

CPD 4 - Lotul II - 2006 S 1 Carou Martor Ș 71-T 71 -1,20 m. Vârf pe tibia proximală de ovicaprine; piesă întreagă; debitaj prin percuție directă/despicare, fasonare prin raclaj axial; bandă transversală hașurată cu linii scurte ușor oblice; linie paralelă transversală, toate realizate prin gravare cu vârf metalic (de cuțit, probabil), în scop decorativ sau pentru crearea unei porțiuni abrazive; tocire, lustru intense, produse prin utilizare; rol funcțional probabil: perforarea pieilor; L tot. 121; CD 10/6; LPA 65.

CPD 5 - Lotul II - 2006 S 1 Carou Ș 71 -1,10 m. Vârf pe tibia de pasăre acvatică; piesă întreagă; debitaj prin percuție directă/despicare, fasonare prin cioplire și raclaj axial; tocire, lustru produse prin utilizare; rol funcțional probabil: perforarea pieilor; L tot. 116; CD 6,5; LPA 65.

CPD 6 - Lotul II - 2006 S 1 Lângă Pila F. Ac de păr de os; piesă fragmentară; segment mezial, fracturat în vechime; fasonare integrală prin raclaj axial, probabil cu o lamă de cuțit; L 48; diam. PM 4.

CPD 7 - Lotul II - 2006 S 1 Carou Carou Ș 71-Ș 72 -1,20 m. Metapod de ovicaprin perforat la extremitatea proximală; o perforație axială realizată pe suprafața articulară a extremității proximale; alte două perforații realizate pe fața posterioară, toate prin procedeul rotației unui vârf metalic (vârf de cuțit sau

perforator?); este posibil ca inițial, perforația de la extremitatea proximală, ca și una din perforațiile de pe fața posterioară să fi fost practicate pentru extragerea măduvei, ulterior piesa fiind transformată în artefact; rol funcțional probabil: greutate pentru gâtul câinelui (jujeu). L tot. 142; diam. perf. 3-5.

CPD 8 - Lotul II - 2006 S 1 Carou Ș 71-Ș 72 -1,20 m. Rază de corn de cerb; piesă fragmentară; materie primă; detașare de pe ax probabil prin percuție directă/fracturare; L 165.

Abrevieri: CD = calibrul distal; diam. perf. = diametrul perforațiilor; L, L tot. = lungimea, lungimea totală; LPA = lungimea părții active; PM = partea mezială. [Corneliu Beldiman, Diana-Maria Sztancs].

Note

- 1. Florescu, Florescu, Diaconu 1958; a se vedea rapoartele de cercetare incluse în sumarul volumelor editate cu ocazia sesiunilor naționale de rapoarte arheologice.
- 2. Haimovici, Carpus, Carpus 2006; Gál 2005.
- 3. Beldiman 1999.
- 4. Oprea 2006.

Informații suplimentare online

[Raportul 3622 din cronica.cimec.ro](http://raportul3622.din.cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](http://localizare.pe.harta.foolosind.Mapserver.Cimec.ro)
